

Rekomendacijos dėl priemonių, padedančių spręsti lygių galimybių klausimą, teikiant profesinio orientavimo paslaugas

Įvadas

Aktualumas. Lietuvos narystė Europos Sąjungoje sudarė galimybes atlikti išsamius lyginamuosius (lyčių lygybės ir kaitos), tyrimus įvairiose Europos šalyse. Deja, Lietuvoje stebimas vis dar esantis atotrūkis tarp lyčių, ypač darbo, žinių, laiko, galios srityse (*Andrikenė, Vaičiūnienė, 2016*). Su lyčių lygybės problema susiduriama jau nuo ankstyvosios vaikystės: „berniukų augančioje aplinkoje, kurioje nuolat sakoma „Neverk, būk vyras“, emocinis intelektas jau penktaisiais – šeštaisiais gyvenimo metais yra žemesnis nei bendraamžių“ (*Edukologė..., 2018*). Atitinkamai, jaunuoliai užaugę aplinkoje, kurioje nėra akcentuojama profesinė įvairovė tarp skirtingų lyčių, kaip paprastai, renkasi stereotipiškas profesijas (*ten pat*). Toliau šie stereotipai išsiplėtoja iki lyčių ir profesinės segregacijos (*Kova..., 2016*). Tai, savo ruožtu, daro žalą karjeros planavimui ir pasirinkimui (*Valickas, Rosinaitė, Antanaitytė, Grakauskas..., 2008*). Mokymosi kryptis vaikai vis dar renkasi pagal lyčių stereotipus (*Tyrimas: mokymosi..., 2017*) Anot prezidentės Dalios Grybauskaitės, lyčių stereotipai gajūs ir akademinėje aplinkoje (*Prezidentė..., 2013*). Konstatuojama, kad visuomenėje įsivyravę stereotipai stabdo šalies ekonomikos vystymąsi (*Mokslininkės...2015*) Todėl svarbu išsiaiškinti vyraujančius stereotipus švietime ir profesiniame mokyme (*Lyčių stereotipai..., 2016*). Pripažįstama, kad švietimas – pagrindinė sritis, kurioje reikia ir galima užtikrinti lyčių lygybę (*Švietimas – raktas..., 2017*). Lietuvoje atlikti švietimo tyrimai (*Domeikytė, 2010; Novelskaitė, Purvanekienė, 2010*) patvirtina, kad tiek mokytojai, tiek mokiniai vadovaujasi lyčių stereotipais, kurie iš dalies nulemia mokinių profesijos pasirinkimą (*Lyčių lygybės..., .*).

Problema. Švietime ir toliau išlieka vis dar paplitusi lyčių nelygybė ir stereotipinis požiūris į profesijas (*Tyrimas švietime..., 2010*). Todėl kyla klausimas: *kokie reikalingi pedagoginiai, didaktiniai pokyčiai profesinio orientavimo ugdymo turinyje, procese ir mokytojų bei karjeros ugdymo specialistų, siekiant šalinti lyčių nelygybės ir stereotipinio požiūrio į profesijas apraiškas švietime?*

Viena iš galimybių paveikti mokinių požiūrį į lyties vaidmenis – profesinio orientavimo sistema (*Kaip mokykloje..., 2015*). Be formaliojo ugdymo turinio, čia didelę įtaką turi paslėptasis ugdymo turinys – mokytojų, mokinių, tėvų išankstinės stereotipinės nuostatos į „vyriškas“ ir „moteriškas“ profesijas, o taip pat įvairios mokymo priemonės ir jų turinys (ilustracijos, užduotys, formuluotės). Siekiama, kad ir gamtamokslinio ugdymo programos (STEAM) būtų papildytos socialiniais ir humanitariniais mokslais, kuriuos mieliau renkasi merginos (*Baškienė..., 2017*).

Rekomendacijų **tikslas:** išryškinti pedagogines prielaidas ir didaktines nuostatas, kurios įgalina sukurti edukacinę aplinką, grįstą lyčių lygybės principais ir ne stereotipiniu požiūriu į „vyriškas“ ir „moteriškas“ profesijas.

Karjeros ugdymo pedagoginės prielaidos įgalinančios spręsti lygių galimybių klausimą

1. Kritiškai išanalizuoti karjeros ir įvairių dalykų ugdymo programų vertybines nuostatas ir ugdymo turinį pagal tai, kaip jose (ne)sprendžiami lygių galimybių klausimai, teikiant profesinio orientavimo paslaugas mokiniams.
2. Išsiaiškinti ir įvertinti mokinių amžių, jų nuostatas, vietos specifiką ir polinkį („pavojų“) susidaryti vienokių arba kitokių mergaičių ir berniukų elgesio stereotipus.
3. Nustatyti berniukų ir mergaičių nuostatas bei požiūrį į lyčių stereotipus, renkantis vienokią arba kitokią profesiją.

4. Pasirengti ir taikyti inovatyvius ugdymo įrankius ir medžiagą, skirtą atskleisti lyčių stereotipų pasireiškimą ir jų moralinę bei ekonominę žalą įvairiose profesinėse veiklose.
5. Skleisti informaciją ir pademonstruoti konkrečiais pavyzdžiais, kaip su lyčių stereotipais susijusios nuostatos siaurina bendraamžių (mergaičių ir berniukų) tarpusavio bendravimą.
6. Nuolat informuoti mokinius apie tai, kaip lyčių stereotipai lemia ir formuoja jų nusistatymus bei profesijos pasirinkimą.
7. Skatinti mergaičių ir berniukų vaizduotę siekiant nustatyti, kaip jie mato / įsivaizduoja save lyčių požiūriu ne stereotipinėje profesijoje.

Karjeros ugdymo *didaktinės nuostatos, padedančios spręsti lygių galimybių klausimą*

1. Padėti mokiniams atpažinti savo profesinius polinkius, atitinkančius jų gebėjimus, vertybines nuostatas, nesiejant tai su "vyriškomis" ir „moteriškomis“ profesijomis.
2. Ugdyti mokinių kritinį mąstymą, kuris leistų analizuoti profesijų pasaulį, socialinio gyvenimo reiškinius, karjeros ir lyčių požiūriu.
3. Vyrų ir moterų profesinės karjeros atvejų analizė (pasitelkus konkrečius pavyzdžius) sąsajoje su lyčių lygių galimybių pasireiškimu.
4. Pasitelkus ugdymo formas ir metodus (paskaitas, seminarus, profesinio veiklinimo vizitus, įvairias vaizdines priemones, sėkmės pavyzdžius) formuoti pozityvų požiūrį į lyčių lygias galimybes ir jas atitinkančią nediskriminacinę aplinką.
5. Skatinti mokinių motyvaciją siekti tolerancijos, partnerystės bei lyčių lygybės pamokoje, nepamokinėje veikloje, neformalaus švietimo būreliuose, kitose socialinėse veiklose ir iniciatyvose.
6. Sudaryti palankias edukacines sąlygas ir aplinkas požiūrio, vertybių, motyvacijos, emocijų lyčių lygybės ir partnerystės atžvilgiu ugdymui bei praktiniam (remiantis įvairių profesijų sėkmės pavyzdžiais) įgyvendinimui.
7. Kelti savo kaip mokytojo ar karjeros specialisto kompetenciją kurti tolerantišką lyčių lygybei edukacinę aplinką, kuri padėtų mokiniams nuoširdžiai dalytis savo patirtimi svajonėmis ir planais rinktis vienokią ar kitokią profesiją.
8. Suteikti mokiniams reikalingą ir konstruktyvią informaciją apie jų netradicinius profesinius ketinimus bei pasirinkimus.

Taigi, tiek mokytojai, tiek karjeros ugdymo specialistai, o taip pat auklėtojai ir tėvai turėtų remtis mokslu grįstu lytiškumo ugdymu, kuris apima tiek kritinio mąstymo lavinimą lyčių lygybės klausimais, tiek berniukų ir mergaičių nuostatas bei požiūrį į lyčių stereotipus renkantis vienokią ar kitokią profesiją.

Literatūra

Andrikienė, L., Vaičiūnienė, R. 2016. Lyčių nelygybė Lietuvoje: analizė ir vertinimas remiantis Lyčių lygybės indeksu 2015 (EIGE). *Kultūra ir visuomenė. Socialinių tyrimų žurnalas*. 2016 (7): 33–52.

Baškienė, R. Vyrų ir moterų: ar vienodos galimybės darbe. *Bernardinai.lt*

<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2017-12-20-vyrai-ir-moterys-ar-vienodos-galimybes-darbo-rinkoje/167296> [žiūrėta: 2018-12-20]

Domeikytė, D. 2010. Vyresniųjų klasių moksleivių lyčių požiūrio skirtumai planuojant studijas. *Santalka: Filologija, Edukologija*. 18 (4): 24-35.

Edukologė: išmokti lyčių stereotipai veikia visą gyvenimą. Interviu su Vilma Gabrieliūte, VšĮ „Įvairovės ir edukacijos namai“ direktore. *15 min.*, 2018 rugs. 4 d.

Kaip mokykloje socialiai teisingai paskirstyti dėmesį berniukams ir mergaitėms? 2015. *Švietimo problemos analizė*. 10 (134).

Kova su lyčių stereotipais švietime ir profesiniame orientavime. 2016. ES projektas *GenderEd*. Informacija dalinasi Rugilė Butkevičiūtė.

<http://www.lygus.lt/kova-su-lyciu-stereotipais-svietime-ir-profesiniame-orientavime-lankstukas/>

Lyčių stereotipai švietime ir profesiniame mokyme. 2016. ES projektas *GenderEd*.

<http://www.moteruinformacijoscentras.lt/gendered/>

Lyčių lygybės aspektas mokinių ugdyme karjerai. Lietuvos mokinių neformaliojo švietimo centro Ugdymo karjerai skyrius. www.mukis.lt/download/1087/informacija.pdf

Mokslininkės: lyčių stereotipai stabdo ekonomiką. 2015. Interviu su MRU mokslininkėmis Ona Gražina Rakauskienė, Egle Krinickienė, *LRT Radijo laida „60 minučių“*. 2015-04-08, LRT.lt.

Novelskaitė, A., Purvaneckienė, G. 2010. *Moteris fiziniuose ir technologiniuose moksluose: mokinė, studentė, mokslininkė*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Prezidentė: profesiniai lyčių stereotipai vis dar gajūs. 2013. *BNS inf. Diena.lt*

<http://www.diena.lt/naujienos/verslas/ekonomika/prezidente-profesiniai-lyciu-stereotipai-vis-dar-gajus-429547> [žiūrėta: 2018-12-20]

Švietimas yra pagrindinė sritis, kurioje reikia užtikrinti lyčių lygybę. 2017. *Švietimo profsajunga. Naujienos*.

<http://www.svietimoprofsajunga.lt/naujienos/?npg.4;nid.4293/> [žiūrėta: 2018-12-20]

Švietimas – raktas į lyčių stereotipų laužymą. 2017 rugs. 21. *Naujienos*. Parengė Lina Salanauskaitė. Vilnius: Europos lyčių lygybės institutas.

<http://eurogender.eige.europa.eu> [žiūrėta: 2018-12-20]

Tyrimas: mokymosi kryptis vaikai dar renkasi pagal lyčių stereotipus. 2017. *BNS inf. Diena.lt*

<http://www.diena.lt/naujienos/lietuva/salies-pulsas/tyrimas-mokymosi-kryptis-vaikai-dar-renkasi-pagal-lyciu-stereotipus-829834> [žiūrėta: 2018-12-20]

Tyrimas: švietime vis dar gajį lyčių nelygybę ir stereotipai. 2010. *Aktuali tema. Alfa.lt*

https://www.alfa.lt/straipsnis/10369435/Tyrimas..svietime.vis.dar.gaji.lyciu.nelygybe.ir.stereotipai=2010-06-08_11-12/ [žiūrėta: 2018-12-20]

Valickas, A., Rosinaitė, V., Antanaitytė, N., Grakauskas, Ž. 2008. *Karjeros planavimo vadovas studentui*. Metodinė priemonė. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

2018 m. gegužė 25 d.

Lietuvos mokinių neformaliojo švietimo centras
Ugdymo karjerai skyrius